

**НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
„ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ”
УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК**

ЩЕКОВИЧ ОЛЕНА СЕРГІЇВНА

УДК 631.1 + [332.155:336.1]

***Використання бюджетних коштів підприємствами
агропромислового комплексу України***

08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2005

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному науковому центрі „Інститут аграрної економіки” Української академії аграрних наук

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
академік УААН
Саблук Петро Трохимович
Національний науковий центр
„Інститут аграрної економіки” УААН,
директор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Грушко Віктор Іванович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри фінансів,
грошового обігу та кредиту

кандидат економічних наук
Колотуха Сергій Миколайович,
Уманський державний аграрний університет
Міністерства аграрної політики України,
доцент кафедри фінансів

Провідна установа: Об'єднаний інститут економіки
Національної академії наук України, м. Київ

Захист відбудеться „11” травня 2005 р. о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.350.02 в Національному науковому центрі „Інститут аграрної економіки” УААН за адресою: 03680 МСП, м. Київ – 680, вул. Героїв Оборони, 10, 3-й поверх, конференц-зал, к.317.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного наукового центру „Інститут аграрної економіки” за адресою: 03680 МСП, м. Київ – 680, вул. Героїв Оборони, 10, 2-й поверх, к.212.

Автореферат розісланий „06” квітня 2005 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук

Жук Н.Л.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Актуальність теми. Незадовільний фінансовий стан переважної частини підприємств вітчизняного АПК не дозволяє забезпечити процес не тільки розширеного, а в багатьох випадках і простого відтворення за рахунок власних фінансових ресурсів. Водночас, висока вартість та обмежений доступ до зовнішніх джерел фінансування операційної та інвестиційної діяльності (насамперед, кредитних ресурсів комерційних банків) зумовлюють необхідність пошуку інших форм фінансового забезпечення.

Досвід країн із розвинутою економікою свідчить, що суттєве значення у вирішенні цього питання відіграють фінансові ресурси державного й місцевих бюджетів. У зв'язку з цим обґрунтування механізмів, форм і методів фінансування підприємств АПК за рахунок коштів бюджетів різних рівнів має важливе значення для подальшого економічного розвитку аграрного сектору національної економіки та визначає теоретичну і практичну значимість теми дисертаційного дослідження.

Стан вивчення проблеми. Відомими зарубіжними вченими в цій галузі знань є Б.Аллан, Ш. Бланкарт, Боді Зві, Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, Шері Е. Емблі, Ж. Марку, Мертон Роберт, А. Пігу та інші.

Вітчизняною наукою досліджувана проблема розроблена ще недостатньою мірою, однак значний внесок у вивчення питань державного бюджету зробили вчені О. Василик, П. Гайдуцький, А. Гальчинський, А. Гриценко, В. Геєць, М. Дем'яненко, І. Кириленко, В. Кравченко, О. Крисальний, П. Лайко, О. Лилик, І. Лукінов, Ю. Лупенко, П. Макаренко, М. Малік, С. Огородник, І. Озеров, С. Осадець, В. Панкова, Д. Полозенко, А. Путятіна, П. Саблук, А. Соколовська, В. Суторміна, В. Федосова, С. Юрій та інші.

Однак, у наукових працях більшість авторів приділяли увагу в основному макроекономічним проблемам, в той час як механізм взаємовідносин бюджету з підприємствами АПК в Україні та її регіонах достатньо не вивчався, або ж дослідження проводилися тільки стосовно податкової політики. Крім того, значна частина досліджень здійснювалась у період ринкових перетворень, і тому деякі положення потребують нового погляду з урахуванням сучасного стану економіки країни. У зв'язку з цим, об'єктивно необхідне проведення комплексних досліджень з питань ефективного використання державного бюджету підприємствами й організаціями АПК та опрацювання основних напрямів удосконалення цих взаємовідносин у перспективі з урахуванням особливостей перехідного періоду. Від успішного розв'язання цієї проблеми залежить стабілізація формування і розподілу грошових коштів, фінансово-економічного стану розвитку промислового та сільськогосподарського виробництва.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень Національного наукового центру „Інститут аграрної економіки” УААН за темою „Фінансове забезпечення АПК у ринкових умовах” (номер державної реєстрації 010U000266); дисертаційне дослідження є також складовою науково-дослідної роботи, яка виконувалася на замовлення Міністерства фінансів України за темою „Удосконалення використання програмно-цільового методу в процесі управління видатковою частиною бюджету” по розділу „Удосконалення механізму запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів сільськогосподарськими підприємствами. Розроблення заходів щодо підвищення ефективності бюджетного фінансування цільових програм розвитку агропромислового комплексу” (номер державної реєстрації 010U002459 від 22.12.03 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета проведеного дослідження полягала у розробці науково обґрунтованих пропозицій та практичних рекомендацій стосовно вдосконалення взаємовідносин підприємств АПК з державним і місцевим бюджетами в умовах формування ринкової економіки.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких основних **задач**:

- визначити характерні особливості розвитку сільського господарства в Україні;
- дослідити теоретичні основи фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва та визначити особливості функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах ринкової трансформації;

- проаналізувати сучасний стан забезпечення бюджетною підтримкою підприємств АПК;
- дослідити коло питань, які розкривають економічні передумови ефективного використання бюджетних коштів підприємствами та організаціями АПК;
- обґрунтувати основні напрями вдосконалення взаємозв'язків бюджету із сільськогосподарськими підприємствами в процесі його виконання;
- розробити наукові передбачення прибуткової діяльності сільськогосподарських підприємств у найближчій перспективі;
- розробити концепцію та внести пропозиції щодо поліпшення економічно-фінансового стану сільськогосподарських підприємств і організацій АПК за рахунок ресурсів державного бюджету;
- встановити параметри механізму дії максимальної та мінімальної ціни на сільськогосподарську продукцію.

Об'єктом дослідження є теоретико-методологічні та практичні проблеми забезпечення сільськогосподарських підприємств АПК бюджетними коштами.

Предметом дослідження стали економічні взаємовідносини сільського господарства, промислової та переробної сфери АПК з державним бюджетом.

Інформаційною базою дослідження були матеріали річних звітів Міністерства аграрної політики України та статистичної звітності сільськогосподарських підприємств, дані первинного бухгалтерського обліку відділення державного казначейства, фінансового відділу та податкової інспекції, матеріали науково-дослідних установ Дніпропетровської області, результати власних досліджень і вибіркового спостережень.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання економічних явищ, наукові публікації вітчизняних і закордонних вчених економістів-аграрників.

У процесі дослідження використовувались методи комплексного і системного аналізу, монографічний, статистичний, розрахунково-конструктивний, абстрактно-логічний, графічний, порівняльного аналізу, експертних оцінок, екстраполяції, графоаналітичний та інші.

Наукова новизна одержаних результатів характеризується теоретичним обґрунтуванням економічного механізму формування взаємовідносин підприємств та організацій АПК з державним бюджетом і опрацюванням пропозицій щодо його вдосконалення та практичної реалізації у фінансах сільськогосподарських товаровиробників.

Основні положення, що складають наукову новизну, полягають у наступному:

вперше встановлено:

- що інституційні перетворення та зміни структури власності в аграрному секторі економіки зумовили необхідність використання нових форм і методів державної фінансової підтримки товаровиробників шляхом заміни прямого фінансування окремих підприємств на фінансування цільових державних та регіональних програм і пріоритетних напрямів розвитку сільськогосподарського виробництва;

- необхідність використання форм і методів державної фінансової підтримки товаровиробників через механізм фінансування цільових державних програм і пріоритетних напрямів розвитку сільськогосподарського виробництва;

- необхідність розроблення науково обґрунтованої методики створення Аграрного фонду України як інструменту регулювання фінансових потоків та підтримки цін на продукцію сільськогосподарських товаровиробників у зв'язку з недостатнім рівнем розвитку ринкової інфраструктури;

удосконалено:

- результати досліджень інших авторів висновком про те, що з точки зору інтересів сільськогосподарських підприємств роль держави в регулюванні фінансових процесів на сучасному етапі аграрної реформи не знижується, а навпаки – зростає, що зумовлено технологічними особливостями виробництва та низьким рівнем монополізму в галузі, яка в умовах вільного ціноутворення знаходиться в ціновій залежності від монополізованих галузей не тільки постачальників, а й переробників і споживачів продукції;

- сутність та чинну практику застосування фінансових інструментів та методів механізму бюджетного регулювання, який передбачає створення сприятливого ринкового середовища, побудованого на основі пріоритетного розвитку сільського господарства та паритетності цін на сільськогосподарську продукцію;

дістало подальший розвиток:

- методичне забезпечення державного регулювання бюджетних відносин, зокрема, запропоновано визначення зрозумілих, єдиних для всіх рівних економічних „правил гри” на ринку;

- деякі теоретичні питання бюджетного фінансування, пов’язані з визначенням його класифікаційних ознак в розрізі цільових та прикладних програм фінансування сільського господарства України з участю бюджетних коштів.

Практичне значення одержаних результатів. Основні висновки та пропозиції, що містяться в дисертаційному дослідженні можуть бути використані в роботі державних органів влади, які здійснюють регулювання агропромислового виробництва, а також органів місцевого самоврядування; у процесі розробки нормативно-правових актів, а також підприємницькими структурами; в навчальному процесі; науково-дослідними установами.

Результати дослідження були впроваджені при опрацюванні Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2004 р. (номер реєстрації 1465) департаментом фінансово-кредитної та податкової політики Міністерства аграрної політики України; при опрацюванні Державної програми часткової компенсації витрат сільськогосподарських підприємств з посіву ярих зернових культур (Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2004 р. № 96) та Програми фінансової підтримки виробництва продукції тваринництва в частині доплати за поголів’я корів м’ясного напрямку продуктивності (відповідно до спільного наказу Міністерства аграрної політики України та Міністерства фінансів України від 22.03.2004 р. № 93/209) у Криворізькій районній держадміністрації Дніпропетровської області.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням з питань фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва бюджетними коштами та визначення особливостей функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах ринкової трансформації. Положення, висновки і пропозиції, що містяться в дисертаційній роботі, одержані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні та практичні розробки дисертаційного дослідження були апробовані та отримали схвалення на VII Міжнародній науково-практичній конференції „Наука і освіта 2004” (м. Дніпропетровськ, 10-25 лютого 2004 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції „Динаміка наукових досліджень ’2004” (м. Дніпропетровськ, 21-24 червня 2004 р.).

Публікації. Найбільш важливі теоретичні і практичні результати досліджень, висновки і пропозиції автора відображені в п’яти публікаціях загальним обсягом 1,4 друк. арк., в тому числі 3 статті у наукових фахових виданнях та 2 тези у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота викладена на 175 сторінках комп’ютерного тексту, складається з вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 146 найменувань. Робота містить 11 таблиць, 19 рисунків, 11 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

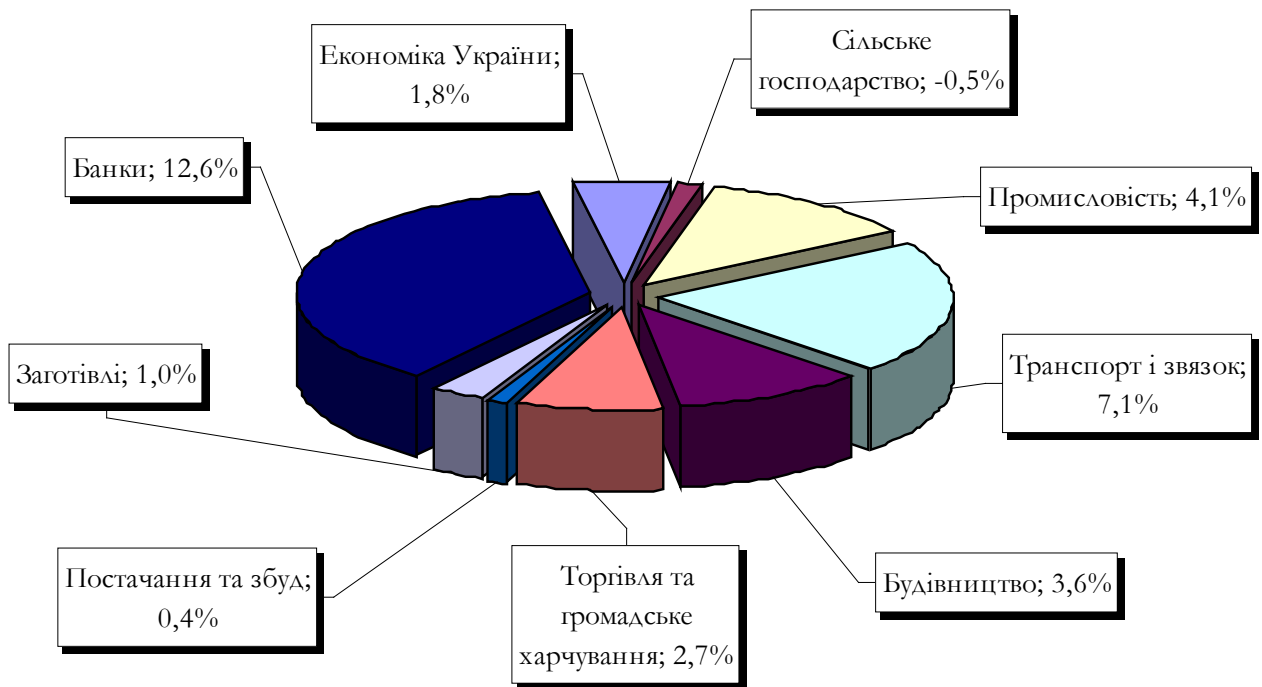
У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено його мету і завдання, розкрито наукову новизну та наведено практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі – „**Теоретичні засади бюджетного фінансування підприємств агропромислового комплексу**” – розглянуті основні аспекти щодо визначення поняття „державний бюджет”. Встановлено, що одним із найбільш ефективних методів державного регулювання і одночасно механізмом фінансової надбудови є бюджетна політика держави. Тому

прорахунки в обґрунтуванні напрямів соціально-економічного розвитку держави і окремих сфер діяльності позначаються, в першу чергу, на бюджеті.

Уточнено поняття бюджету як економічної категорії і визначено, що "бюджет" доцільно порівнювати з економічним і політичним документом, який є формою цілеспрямованого виявлення державних пріоритетів для ефективного формування та розподілу фінансових ресурсів, соціально-культурного обслуговування населення, оборони й управління держави.

Динаміка формування та використання державного бюджету свідчить про незадовільний стан фінансової галузі, що в свою чергу призводить до погіршення фінансово-економічного стану та зниження платоспроможності його господарюючих суб'єктів. З огляду на це необхідно переглянути структуру видатків державного бюджету щодо агропромислового комплексу та визначення пріоритетних напрямів державних інвестицій. Підставою для цього повинна стати норма прибутку по галузях економіки (рис.1).

*Джерело: власні розрахунки автора за даними Державного комітету статистики України

Рис.1. Порівняння середніх норм прибутку в галузях економіки України за 2001-2003 рр., %*

Основними видами бюджетної підтримки сільського господарства в Україні є: прямі субсидії, реструктуризація боргів, поставка сільськогосподарських машин та обладнання на умовах фінансового лізингу, та інші.

Насамперед, потрібно структурувати всі види капіталів, що функціонують в економіці, з метою гармонізації доходів за допомогою економічних регуляторів, створити рівні стартові умови для всіх сфер реальної економіки. Це дозволить спрямувати аграрну сферу в активне русло саморозвитку, керувати економічними процесами. Підраховано, що за рахунок створення рівних стартових паритетних умов сільське господарство додатково одержить близько 5 млрд. грн. прибутку. Безумовно, джерелом отримання цих коштів на початковому етапі буде міжгалузевий їх перерозподіл (через ціни, бюджет, податки). Однак через 2-3 роки за рахунок значного зростання обсягів сільськогосподарської продукції інші галузі не тільки відшкодують спрямовані на відновлення паритету сільського господарства кошти, а й значно збільшать їх. Без здійснення такого заходу перспективи розвитку галузі, конкретного регіону, як і будь-якої

організаційно-правової структури, відсутні. Без вирішення даної проблеми не можна запроваджувати європейські стандарти у зв'язку зі вступом України до СОТ, ЄС та інших світових організацій.

Бюджетні кошти, що спрямовуються в АПК, через їх обмеженість та нецільовий характер використання, не відповідають тим вимогам, які ставляться перед ним. За цих умов дуже важко сформувати необхідні фінансові ресурси для нормального налагодження процесу виробництва як в АПК, так і в інших галузях народного господарства. Тому в Україні постала проблема створення необхідних умов, за яких можна було б здійснювати комплексне регулювання економіки, забезпечити фінансову стабілізацію. Без державного регулювання і контролю за суб'єктами господарювання економічними методами, подальшого розвитку реформ, економіка і, особливо, аграрний сектор не можуть функціонувати ефективно.

Створення належного ринкового середовища, яке б спонукало до подальшого поглиблення реформування економічного механізму господарювання, потребує формування безпосередньо правового поля і введення для сільськогосподарських товаровиробників прийнятних "правил гри", які могли б забезпечувати разом із державною підтримкою нормальні доходи для сталого попиту на сільськогосподарську продукцію.

Результати вивчення досвіду регулювання та державної підтримки сільського господарства в розвинених країнах дають підстави для певних висновків:

- більшість країн здійснюють політику державного впливу на розвиток сільського господарства переважно економічними методами;
- провідну роль у регулюванні відіграють цінова політика та інші важливі цінові важелі (квоти, ліміти);
- державна підтримка передбачає здійснення цільових фінансових програм через фінансування окремих видів діяльності, пільгового кредитування;
- обсяги підтримки як через цінову політику, так і через виплати на одиницю продукції, площі, голову худоби контролюються з боку держави через заготівельні або інші організації, які забезпечують рівні умови для всіх господарюючих суб'єктів в отриманні цих пільг.
- пільговий вплив оподаткування існує практично в усіх країнах і реалізується в основному через встановлення понижених ставок оподаткування та забезпечення гарантованого неоподаткованого мінімуму.

У другому розділі – „Оцінка стану забезпечення та використання бюджетних коштів у системі агропромислового комплексу” досліджується стан фінансового забезпечення агропромислового виробництва в країні. Розвиток агропромислового виробництва на сучасному етапі характеризують дані табл.1.

Таблиця 1

Рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції, %*

Продукція	1990 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Вся с.-г. продукція	37,3	-23,9	-28,3	-22,1	-2,4	5,0	-1,9
Зерно	275,1	37,5	1,9	12,0	64,8	42,0	18,6
Насіння соняшника	236,5	19,4	22,0	54,5	52,2	67,6	76,6
Цукрові буряки	29,5	-10,4	-12,0	-14,8	6,1	1,0	-8,7
Овочі відкритого ґрунту	27,6	-37,4	-25,2	-12,8	-1,7	-0,6	8,4
Картопля	27,2	-24,1	-18,6	-12,5	14,0	8,0	16,5
М'ясо великої рогатої худоби	20,6	-61,5	-59,3	-57,9	-42,3	-21,4	-40,3

Яйця	27,3	-5,5	-1,3	-0,7	10,6	23,9	13,5
Молоко і молочні продукти	32,2	-53,7	-46,7	-36,6	-6,0	-1,2	-13,7

*Джерело: дані Міністерства аграрної політики України.

З наведених даних випливає, що недосконала політика щодо державної підтримки аграрного сектора економіки виявилась одним із чинників наростання кризових явищ в АПК, втрати власних джерел фінансових ресурсів, зниження дохідності та збільшення рівня збитковості, платіжної кризи, досягнення стану банкрутства більшістю сільськогосподарських підприємств.

Протягом всього періоду економічних реформ держава здійснювала заходи, спрямовані на підтримку сільськогосподарських товаровиробників (табл. 2).

Таблиця 2

Структура видатків державного бюджету, спрямованих на фінансування АПК за період 2000 - 2002 рр., %*

Видатки	2000	2001	2002
Земельні ресурси, риболовецькі господарства	5,6	6,0	3,5
Підтримка с.-г. виробництва	8,1	18,2	12,9
Соціальна сфера	34,4	13,9	27,8
Підтримка управління АПК	2,4	2,1	0,7
Видатки на с.-г. науку	13,4	12,7	12,6
Фінансування бюджетних установ	12,5	26,1	0,4
Інші	23,5	30,9	42,1

*Джерело: Власні розрахунки на основі річних звітів Міністерства аграрної політики України.

У 2000-2002 роках відбувається перехід від політики безпосередньої підтримки сільськогосподарського виробництва за рахунок бюджетних коштів до політики створення сприятливих економічних умов функціонування та розвитку галузі, який передбачав:

- списання та реструктуризацію заборгованості, що дало змогу зміцнити фінансову сферу частини сільськогосподарських підприємств;
- запровадження механізмів компенсації відсотків по кредитах комерційних банків сільськогосподарськими товаровиробниками, що стимулювало збільшення надходження кредитних ресурсів у галузі агропромислового комплексу;
- виділення коштів на підтримку агропромислового виробництва (насіництво, племінне тваринництво, наука тощо).

В Україні здійснюються перші важливі кроки щодо формування нових принципів фінансового забезпечення умов життя сільського населення. Їх суть полягає в тому, що центр ваги у формуванні фінансових ресурсів для створення розгалуженої мережі соціальної інфраструктури певної території переноситься на місцеві державні адміністрації. Одночасно з цим узгоджується співвідношення централізованих і госпрозрахункових джерел їх формування. Механізм фінансування та інвестування соціальної сфери села в умовах багатокладної економіки передбачає і таку складову як державні асигнування.

Незважаючи на позитивні зрушення в аграрній сфері, існує багато невирішених проблем. Не зменшується чисельність збиткових господарств, питома вага яких становить 54% до загальної їх кількості (рис. 2).

*Джерело: Розрахунки автора за даними Міністерства аграрної політики України.

Рис. 2. Кількість прибуткових і збиткових сільськогосподарських підприємств за 1990 – 2002 рр.*

Залишається низьким рівень використання сільськогосподарських угідь. У галузі найнижчий рівень заробітної плати, недостатня соціальна захищеність селян. Не менш важливими проблемами є оновлення машинно-тракторного парку господарств, проведення технологічної переорієнтації на сучасні ресурсозберігаючі технології, виробництво конкурентоспроможної продукції. Це свідчить про те, що програми, які нині здійснюються у сфері бюджетної, фінансової, податкової політики, не відповідають сучасним вимогам щодо реформування аграрного сектору. Необхідно працювати над удосконаленням бюджетної політики держави.

Короткострокова стратегія Уряду України щодо стимулювання нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції шляхом надання пільгових кредитів, інвестицій, податкових канікул і списання боргів не сприяла швидкому досягненню стратегічної мети - підвищенню ефективності сільського господарства. Надаючи великі обсяги нецільових безкоштовних ресурсів сільськогосподарським підприємствам, Уряд тим самим подовжував існування багатьох неефективних сільськогосподарських підприємств. При цьому деякі з ефективних сільськогосподарських товаровиробників, зокрема фермерські господарства, майже не отримували державної підтримки.

Формування на базі власності виробничих відносин, ефективного цінового механізму дає змогу вершити на макро- та мікрорівнях аграрну реформу в Україні, активізувати економіку села та захистити селянина як виробника сільськогосподарської продукції з боку держави.

Якщо країна запроваджує засади соціально-орієнтованої економіки, необхідно забезпечити реальний прояв основних ринкових категорій власності та економічного інтересу.

Проблема контролю за бюджетними ресурсами і державними видатками залишається досить складною і вимагає прискореного її вирішення. Результати контрольно-ревізійної роботи, яка в основному здійснюється у формі контролю за виконанням бюджету, дають підставу для висновку про незадовільний стан організації попереднього та поточного контролю за бюджетними ресурсами і свідчать про необхідність створення цілісної системи фінансово-бюджетного контролю (табл.3).

Таблиця 3

Виконання плану фінансування Міністерства аграрної політики України за рахунок державного бюджету за 2002 рік*

Сфера фінансування	По плану, тис. грн.	Профінансовано, тис.грн.	Недофінансовано, тис. грн.	Виконання плану, %
Підтримка керівництва та управління АПК	18 326,9	6 376,4	11 950,5	34,8
Соціальна сфера	261 006,9	226 323,2	34 683,7	86,7
Підтримка с.-г. виробництва	390 506,0	246 029,7	144 476,3	63,0
Земельні ресурси, риболовецькі господарства	50 413,8	30 043,3	20 370,5	59,6
Видатки на науку та дослідження в області с.-г. наук	52 747,3	38 417,3	14 330,0	72,8
Фінансування бюджетних установ	4 251,4	3 490,1	761,3	82,1
Інші цілі	385 910,1	296 334,7	89 575,4	76,8
Всього	1 163 162,4	847 014,7	316 147,7	72,8

*Таблицю складено за даними річних звітів Міністерства аграрної політики України.

Досліджуючи розвиток економіки за останні роки, слід відмітити, що тут спостерігається досить глибока розладнаність системи фінансів, а також загострення проблеми бюджетної політики. При цьому важливими і складними елементами бюджетної системи, які потребують більш ефективного використання у фінансовому механізмі держави, є місцеві бюджети.

Отже, на сучасному етапі необхідна економічно обґрунтована перебудова системи бюджетного регулювання в напрямі встановлення стабільних і взаємовигідних фінансових відносин між державним і місцевими бюджетами через закріплення податків на тривалий час (більше п'яти років) за усіма ланками бюджетної системи та відповідно фінансування видатків, що б спонукало місцеві органи влади до пошуку резервів збільшення доходів бюджету через нарощування виробництва. Залежність міжбюджетних відносин від податкової системи вимагає чіткої та прозорої системи оподаткування як фізичних, так і юридичних осіб. Принцип справедливості є головною умовою обов'язковості в сплаті податків.

У третьому розділі – „**Напрями поліпшення ефективності бюджетної підтримки в сфері агропромислового комплексу**” – обґрунтовано пропозиції стосовно впровадження сучасних програм і заходів щодо бюджетної підтримки аграрного сектору.

Сезонний характер виробництва, залежність від природно-кліматичних умов, наявність постійного ризику в отриманні стабільних прибутків, цінова нееластичність попиту на продукти сільського господарства, великий розрив в часі між здійсненими витратами й отриманням продукції поряд із важливістю розвитку аграрного сектору зумовлюють необхідність його державного регулювання (рис. 3).

Організація системи державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників, а також ефективність їх діяльності зумовлена раціональним поєднанням заходів, що приймаються на державному й місцевому рівнях. За рахунок коштів державного бюджету мають фінансуватися загальнонаціональні програми довгострокового розвитку АПК, а за рахунок коштів місцевих бюджетів - підтримуватися оперативна господарська діяльність товаровиробників.

Такий підхід щодо організації прямого бюджетного фінансування сільськогосподарського виробництва дасть змогу забезпечити не лише його поточні фінансові потреби, а й сформує передумови для збільшення обсягів фінансування в міру його подальшого розширення та розвитку.

Крім того, розподіл бюджетних коштів між господарюючими суб'єктами має здійснюватися за такими принципами:

1. Необхідно виділяти кошти не тільки ефективно функціонуючим підприємствам, а й фінансувати найефективніші проекти виходу підприємств з кризи.

2. Бажано запровадити програмно-цільове фінансування сільськогосподарських товаровиробників. Зокрема, першочергові розробки потребують програми щодо підтримки реалізації (збуту) вітчизняної сільськогосподарської продукції та регулювання продовольчого ринку: розвитку агропромислового комплексу певної області, ринків певної продукції тощо.

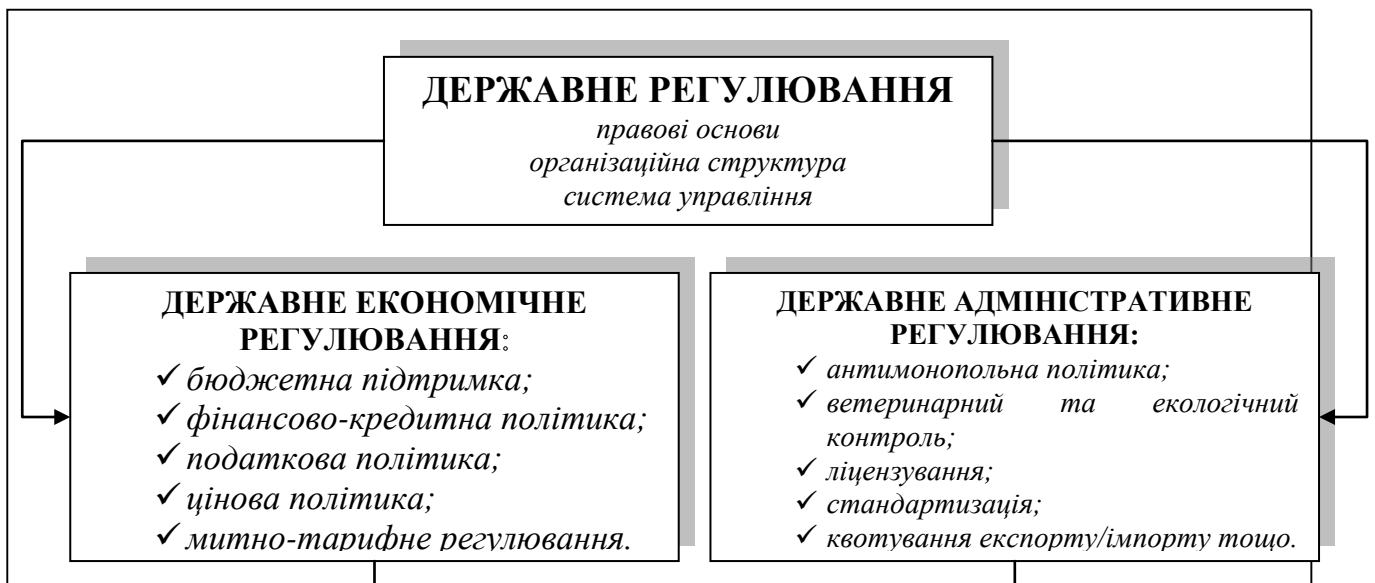

Рис. 3. Структура державного регулювання сільськогосподарського сектору

Дослідження зарубіжних сільськогосподарських підприємств дозволяють виявити засади функціонування організаційних засад бюджетного регулювання в Україні, які передбачають:

- розробку механізму закріплення принципів, методів, напрямів та форм державного регулювання й підтримки сільськогосподарського виробництва, який передбачений законом України „Про державну підтримку сільськогосподарського виробництва” від 2004 року № 3064;
- оптимізацію механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва, за допомогою поліпшення податкової системи.

У дисертації бюджетна підтримка підприємств агропромислового комплексу представлена у вигляді класифікаційної схеми (рис. 4).

Створений, відповідно до згаданого Закону України, Аграрний фонд України виконує функцію державних інтервенцій в обсягах, що дозволяють встановити ціну рівноваги (фірсінг) на рівні не нижчому від мінімальної закупівельної ціни та не вищому за максимальну закупівельну ціну.

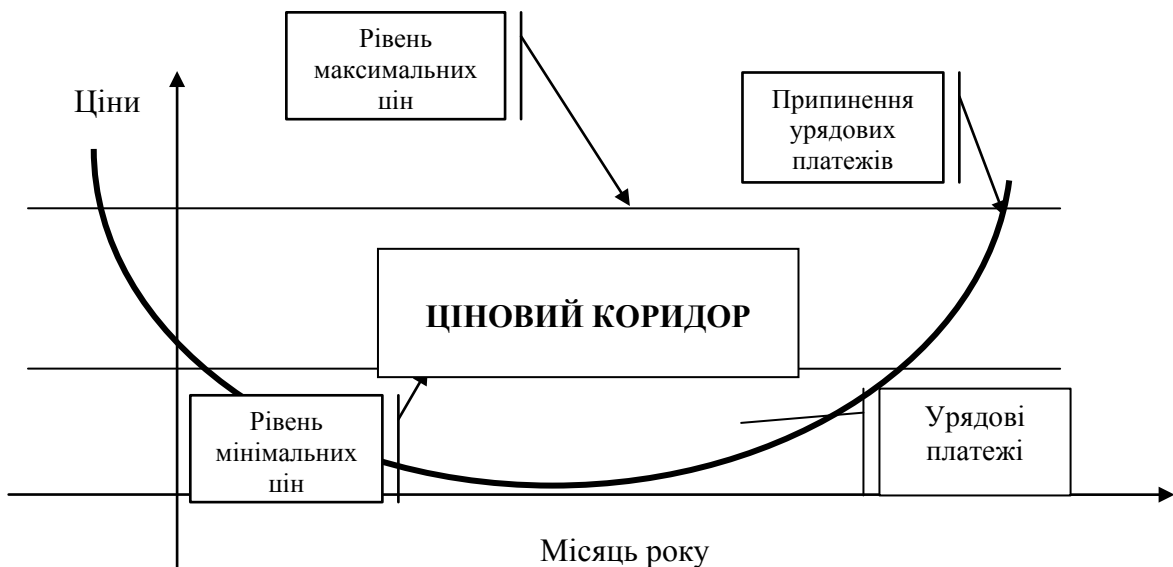
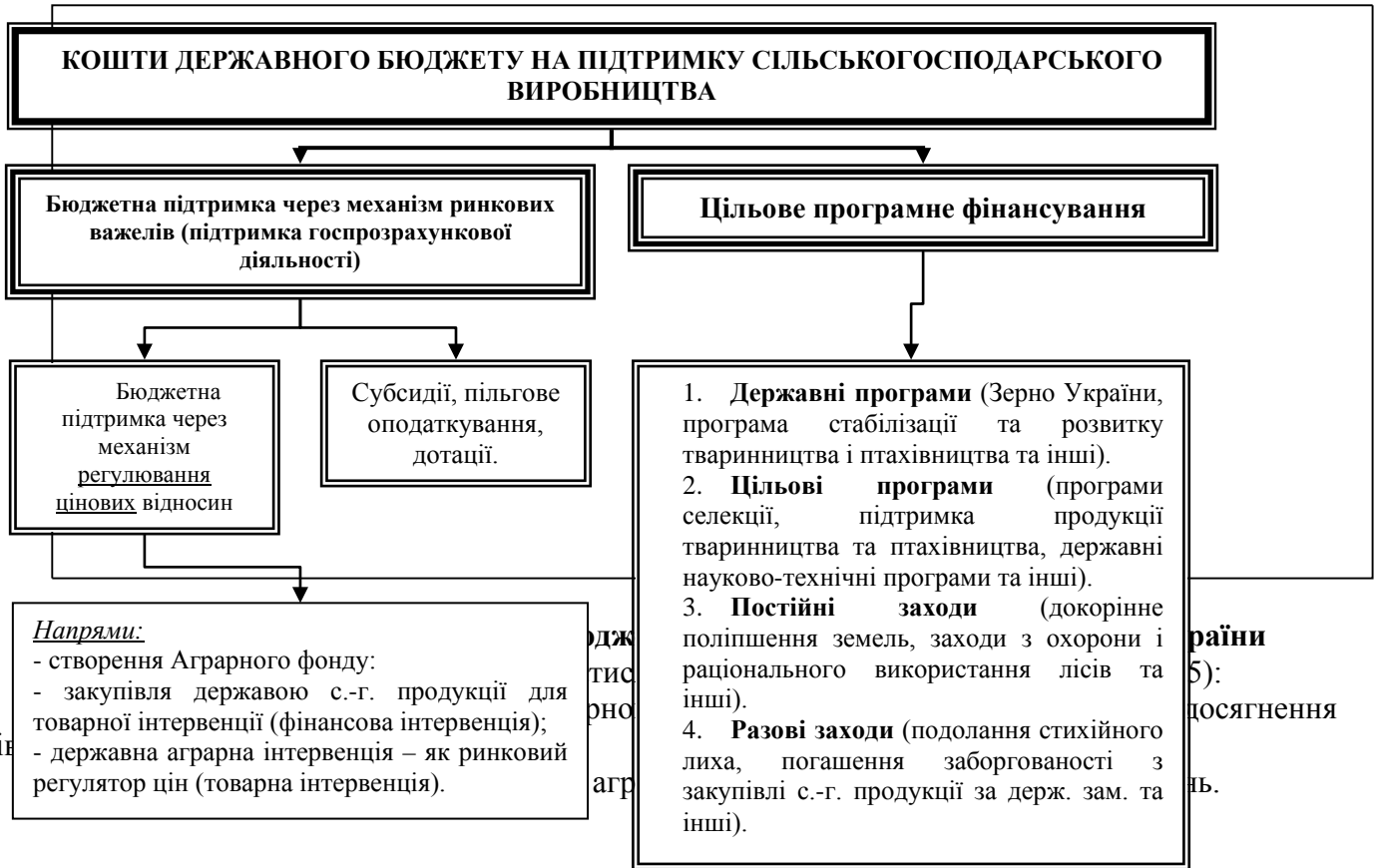
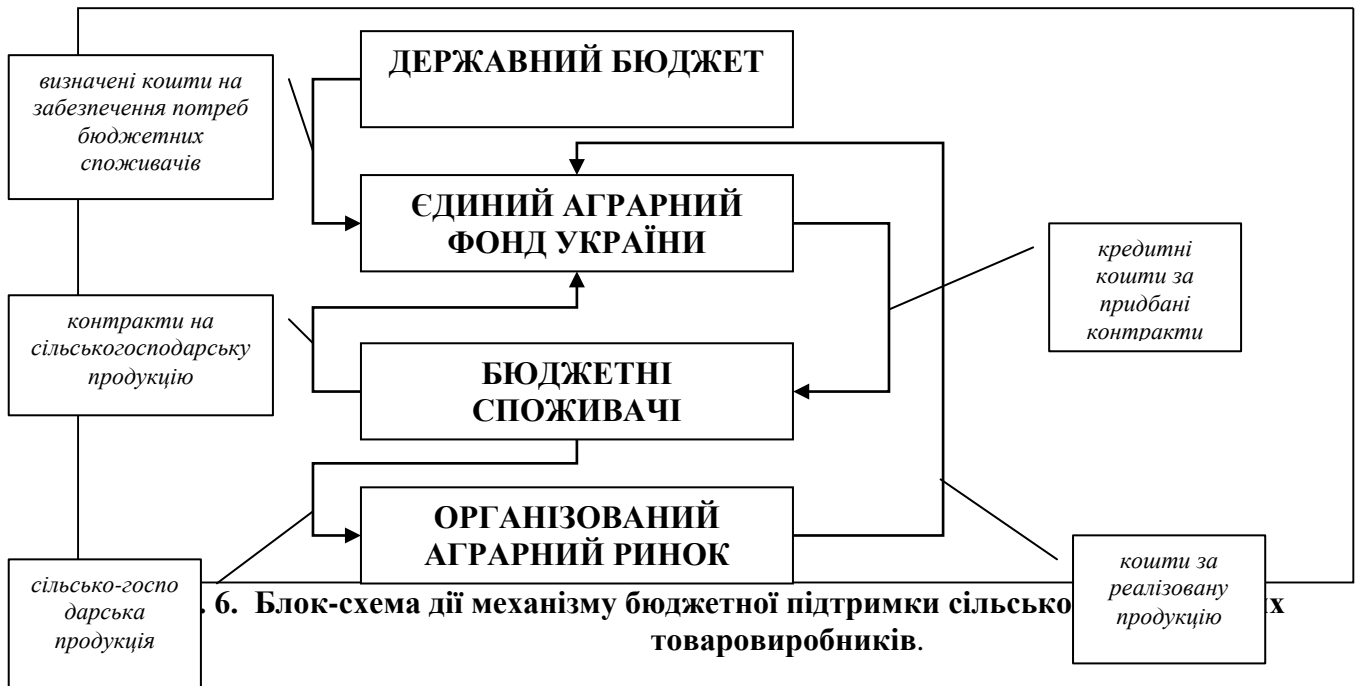

Рис. 5. Механізм дії максимальної та мінімальної ціни

Основний механізм бюджетної підтримки сільськогосподарських товаровиробників показаний на блок-схемі (рис.6).

На запропонованому рисунку показано, як при залученні коштів державного бюджету можна сформувати механізм регулювання цінних відносин між виробниками та споживачами сільськогосподарської продукції. В умовах ринку, при цінах попиту (фактичних цінах реалізації продукції) нижчих від мінімальної – різниця в цінах компенсується дотацією (встановлюється на одиницю продукції) за рахунок Аграрного фонду.

Усвідомлюючи гостроту порушеної проблеми і складність її розв'язання, пропонуємо розробити і прийняти спеціальний законодавчий акт щодо прямої та непрямої бюджетної підтримки з визначенням засад цільових програм та пріоритетів використання конкретного механізму державного регулювання цінних відносин.

Необхідність його прийняття зумовлена тим, що в Бюджетному кодексі України та в інших правових актах не визначено конкретних обов'язків і відповідальності суб'єктів фінансових відносин з питань ефективності використання бюджетних коштів підприємствами агропромислового комплексу.

Результатом проведеного дослідження стали пропозиції і висновки щодо необхідності розроблення стратегії держави у сфері концепції ринкового механізму використання бюджетних коштів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано новий підхід до розв'язання наукової задачі, що виявляється у вдосконаленні системи бюджетної підтримки в умовах ринкової трансформації аграрної економіки, направленої на забезпечення стимулювання економічного розвитку агропромислового комплексу України.

На основі проведеного дослідження сформульовано наступні висновки й пропозиції:

1. Недосконала політика державної підтримки аграрного сектору економіки в 1991-1999 роках виявилась одним із чинників наростання кризових явищ в АПК, витрати власних джерел фінансових ресурсів, погіршення стану матеріально-технічної бази підприємств галузі, зниження доходності та збільшення рівня збитковості, платіжної кризи, банкрутства абсолютної більшості сільськогосподарських підприємств.

2. Характерною особливістю розвитку сільського господарства в Україні є те, що на внутрішньому і зовнішньому ринках втрачена купівельна спроможність не лише населення, а й держави. Внаслідок цього сільське господарство значно зменшило обсяги закупівлі матеріально-технічних ресурсів, засобів інтенсифікації, нових сортів, гібридів і порід, що зумовило втрату прогресивних технологій і конкурентоспроможності галузі.

3. Наукові передбачення прибутковості діяльності сільськогосподарських підприємств у найближчій перспективі має забезпечуватись за рахунок:

- державного регулювання і підтримки цін на сільськогосподарську продукцію – до 20% частки у можливному прибутку;

- державного регулювання цін на продукцію природних монополістів, що споживається у процесі сільськогосподарського виробництва, цін на агротехнічні та агросервісні послуги, послуги із зберігання продукції і агробізнесу – до 20%;

- ефективної цільової бюджетної підтримки з концентрацією ресурсів на пріоритетних напрямках відповідно до розроблених і прийнятих науково обґрунтованих програм – до 30% частки можливого прибутку;

- регульованої і зваженої кредитної політики – до 20%;

- податкового протекціонізму для галузі – до 10% .

4. Ефективна державна підтримка агропромислової сфери повинна здійснюватися згідно із Законом „Про державну підтримку сільського господарства України”, який передбачає, пріоритетні напрями (програми) фінансування, що в майбутньому забезпечить зростання виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення рентабельності галузі.

5. Бюджетні позики виробникам сільськогосподарської продукції повинні надаватись Аграрним фондом України, шляхом придбання сільськогосподарської продукції на строкових умовах на організованому аграрному ринку за рахунок коштів, визначених державним бюджетом чергового року з метою забезпечення бюджетних споживачів і формування інтервенційного фонду. Підтримка виробників сільськогосподарської продукції має здійснюватися виключно на організованому аграрному ринку України.

6. На основі Закону України „Про державну підтримку сільського господарства України” необхідно створити сприятливе економічне середовище шляхом встановлення рівних „правил гри” на ринку, для чого запровадити компенсаційний механізм на продукцію промисловості, яка споживається у сільському господарстві. При цьому важливим є встановлення двох визначальних параметрів „2П”: а) пріоритетний розвиток сільського господарства; б) паритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію.

7. Першочерговими заходами підвищення добробуту сільського населення мають стати підтримка з боку держави закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію. З метою успішної реалізації продукції необхідно збільшувати рівень платоспроможності попиту населення. Рівень життя селян повинен постійно зростати за рахунок збільшення доходів та їх платоспроможності.

8. Держава має брати участь у підтримці соціальної сфери, забезпечувати вирівнювання соціального розвитку територіальних громад у сільській місцевості шляхом надання прямих субвенцій бюджетам сіл і селищ з метою їх використання для спорудження або здійснення капітальних поліпшень об’єктів соціальної інфраструктури, розташованих на території відповідних місцевих рад.

9. Держава повинна надавати пряму фінансову підтримку товаровиробникам, які внаслідок несприятливих погодних умов або обставин непереборної сили зазнали втрат сільськогосподарської продукції, щодо якої були встановлені мінімальні закупівельні ціни. Така підтримка повинна надаватись за рахунок коштів державного бюджету шляхом відшкодування сум страхових внесків, сплачених господарствами на користь страховиків у зв’язку із добровільним страхуванням ризиків раптової загибелі або пошкодження (псування) врожаю, при виникненні таких випадків. На нашу думку, держава не повинна нести фінансової або майнової відповідальності за збитки, отримані сільськогосподарськими підприємствами, що не застрахували ризики раптової загибелі або пошкодження (псування) врожаю.

10. Приєднання України до Світової організації торгівлі (СОТ) повинно суттєво змінити ідеологію державного регулювання аграрного виробництва, зокрема використання бюджетних коштів АПК, яке є найбільш проблемним для економіки села, оскільки потенційні конкуренти – це держава з технологічно розвинутим сільським господарством і захищеним ринком, у тому числі з високими імпортними тарифами, значними експортними тарифами та протекціоністською внутрішньою політикою.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Щекович О.С. Основні шляхи поліпшення взаємовідносин аграрного сектору з державним бюджетом // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. пр. – Вип. 185. У 4 т. Т. 1. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – С.160-165. – 0,4 д.а.

2. Щекович О.С. Досвід зарубіжних країн з питань державної підтримки агропромислових підприємств // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. пр. – Вип. 186. У 4 т. Т. 2. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – С.459-466. – 0,4 д.а.

3. Щекович О.С. Об'єктивна необхідність участі бюджетних коштів у системі агропромислового комплексу // Економіка АПК. – 2003. -№9. – С. 65-69. – 0,5 д.а.

Тези доповідей на науково-практичних конференціях:

4. Щекович О.С. Ефективність використання бюджетних коштів підприємствами агропромислового комплексу // Матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. „Наука і освіта '2004”. – Т. 16. Економіка АПК.– Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. - С. 75-76. – 0,07 д.а.

5. Щекович О.С. Удосконалення механізму бюджетної підтримки рівня цін на сільськогосподарську продукцію // Матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. „Динаміка наукових досліджень '2004”. – Т. 50. Економіка АПК.- Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 84-86. – 0,07 д.а.

АНОТАЦІЯ

Щекович О.С. Використання бюджетних коштів підприємствами агропромислового комплексу України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит – Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки” Української академії аграрних наук, Київ, 2005.

Дисертацію присвячено питанням підвищення ефективності використання бюджетних коштів підприємствами агропромислового комплексу.

Поглиблено теоретичне обґрунтування економічного терміна „державний бюджет” як основного елемента фінансових відносин, що складаються між державою та суб'єктами господарювання.

Узагальнено зарубіжний досвід підтримки й регулювання сільськогосподарського виробництва, на основі якого запропоновано використання в Україні методів страхування ризиків і регулювання виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції та запропоновано шляхи стабілізації фінансового стану сільськогосподарських виробників через впровадження фінансового оздоровлення сільськогосподарських підприємств, в основу якого покладено бюджетування, яке в свою чергу має здійснюватися завдяки стабільності та впорядкованості чинного законодавства.

Визначено, що власні фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств на етапі їх реформування не є достатньою фінансовою основою їх діяльності та розвитку, що зумовлено ростом збитковості сільськогосподарських товаровиробників, ступенем зношеності основних фондів, неефективною амортизаційною та ціною політикою.

Сформульовано необхідність державної підтримки сільськогосподарських виробників шляхом фінансування з державного бюджету загальнодержавних програм їх розвитку, а також залучення коштів місцевих бюджетів на реалізацію місцевих програм.

Ключові слова: державний бюджет, бюджетна політика, податкова політика, доходи державного бюджету, цінові важелі і тарифи, квоти, податки, політика державних цін.

АННОТАЦИЯ

Щекович Е.С. Использование бюджетных средств предприятиями агропромышленного комплекса Украины – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит – Национальный научный центр “Институт аграрной экономики” Украинской академии аграрных наук, Киев, 2005.

Диссертация посвящена вопросам повышения эффективности использования бюджетных средств предприятиями агропромышленного комплекса.

Установлено, что несовершенная государственная поддержка аграрного сектора экономики в 1991-1999 годах явилась одним из факторов нарастания кризисных явлений в АПК, потери собственных источников финансовых ресурсов, ухудшения состояния материально-технической базы предприятий отрасли, снижения доходности и увеличения уровня убыточности, платежного кризиса, банкротства большинства сельскохозяйственных предприятий.

В диссертации предложен механизм бюджетной поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей. Эффективная государственная поддержка агропромышленной сферы должна осуществляться на основании Закона “О государственной поддержке сельского хозяйства Украины”, которым предусмотрены приоритетные направления (программы) финансирования, которые в будущем обеспечат рост производства сельскохозяйственной продукции, повышение рентабельности отрасли.

В соответствии с Законом Украины “О государственной поддержке сельского хозяйства Украины” необходимо создать благоприятную экономическую среду путем установления единых “правил игры” на рынке, для чего ввести компенсационный механизм на продукцию промышленности. При этом важным является установление двух определяющих параметров “2П”: а) приоритетное развитие сельского хозяйства; б) паритет цен на сельскохозяйственную и промышленную продукцию.

Первоочередными программами повышения благосостояния сельского населения должна стать поддержка со стороны государства закупочных цен на сельскохозяйственную продукцию. Для успешной реализации продукции необходимо увеличивать уровень платежеспособного спроса населения. Уровень жизни крестьян должен постоянно увеличиваться за счет роста доходов и их платежеспособности.

Государство должно принимать участие в поддержке социальной сферы, обеспечивать выравнивание социального развития территориальных общин в сельской местности путем предоставления прямых субвенций бюджетам сел и поселков с целью их использования для сооружения или осуществления капитальных улучшений объектов социальной инфраструктуры, расположенной на территории соответствующих местных советов.

Должна предоставляться прямая финансовая поддержка товаропроизводителям, которые вследствие неблагоприятных погодных условий или обстоятельств непреодолимой силы имели потери сельскохозяйственной продукции, на которую были установлены минимальные закупочные цены. Указанная поддержка должна предоставляться за счет средств государственного бюджета путем возмещения сумм страховых взносов, уплаченных хозяйствами в пользу страхователей в связи с добровольным страхованием рисков внезапной гибели или повреждения (порчи) урожая, при возникновении таких случаев. Государство не должно нести финансовой или имущественной ответственности за убытки сельскохозяйственных предприятий, которые не застраховали риски внезапной гибели или повреждения (порчи) урожая.

С целью оптимизации системы бюджетной поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей необходимо принять закон “О бюджетной поддержке предприятий агропромышленного комплекса”, который бы предусматривал следующие направления государственной поддержки аграрной сферы. Со стороны государства необходима поддержка закупочных цен на сельскохозяйственную продукцию, увеличение платежеспособного спроса

населения на продукцию первой необходимости, определения условий создания организованного аграрного рынка сельскохозяйственной продукции в Украине.

На основе обобщения зарубежного опыта поддержки и регулирования сельскохозяйственного производства предложено использование в Украине методов страхования рисков и регулирования производства отдельных видов сельскохозяйственной продукции.

Доказана необходимость осуществлять финансовую поддержку по трем направлениям:

1. Государственная ценовая поддержка путем установления уровней максимальной и минимальной цены на сельскохозяйственную продукцию, что даст возможность обеспечить рентабельность производства отдельных видов (сортов) сельскохозяйственной продукции. Такая поддержка должна предоставляться за счет средств государственного бюджета.

2. Выделение прямой финансовой поддержки сельскохозяйственным товаропроизводителям, которые вследствие неблагоприятных погодных условий имели потери сельскохозяйственной продукции, на которую были установлены минимальные и максимальные закупочные цены. Такая поддержка должна предоставляться за счет средств государственного бюджета путем возмещения сумм страховых вкладов, оплаченных хозяйствами в пользу страховальщиков рисков внезапной гибели урожая, при возникновении таких случаев.

3. Бюджетные займы производителям сельскохозяйственной продукции должны предоставляться Аграрным фондом Украины путем приобретения (продажи) сельскохозяйственной продукции на срочных условиях на организованном аграрном рынке за счет средств, определенных государственным бюджетом очередного года с целью обеспечения бюджетных потребителей и формирования интервенционного фонда.

Ключевые слова: государственный бюджет; бюджетная политика; налоговая политика; доходы государственного бюджета; ценовые рычаги и тарифы; квоты; налоги; политика государственных цен.

ANNOTATION

Shchekovich O.S. "Efficiency of Budgetary Supporting the Agroindustrial Complex of Ukraine" – Manuscript.

The thesis for a candidate's degree of economic sciences on the speciality 08.04.01 – Finances, money circulation and credit – The Institute of agrarian economics of The Ukrainian Academy of Agrarian Sciences, Kyiv, 2001.

The thesis is devoted to the problems of raising the efficiency of using budgetary means by enterprises of the Agroindustrial Complex (AIC).

The economic category's definition "the state budget" has been specified; the theoretical principles of financial maintenance of agricultural production's development have been investigated and the features of agricultural enterprises' functioning under conditions of market transformation have been defined; the contemporary state of relations between the agricultural enterprises and the state budget has been mastered and analysed.

The proposals to nationalisation of interbudgetary relations of the region have been introduced; the range of problems revealing the economic prerequisites for effective application of budgetary means by enterprises and organisations of the AIC has been inquired; the basic trends for improvement of intercommunications between the budget and the agricultural enterprises in the process of budgetary fulfilment have been grounded; the conception has been elaborated and the proposals on improving the state of agricultural enterprises and organisations of the AIC with the assistance of financial resources' participation of the state budget have been entered.

Key words: state budget, budgetary policy, tax policy, receipts of the state budget, price key factors and tariffs, quotas, taxes, policy of the state prices.

Підп. до друку 18.03.2005 р. Формат 60x84 1/16. Папір друк.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл. -вид. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. №66.

Видання та друк – Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки”,
03127, м. Київ, вул.. Героїв Оборони, 10

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи Сер. ДК № 2065 від 18.01. 2005 р.